

ВСТУП ДО ЕКУМЕНІЗМУ. О. РОМАН АНДРІЙОВСЬКИЙ. Дрогобич: Видавництво Дрогобицької духовної семінарії, 2017. 328 с.

В українських наукових колах існує твердження, що серед усіх деномінацій та церков на території України найбільш налаштованою на пошук порозуміння та єдності серед християн є Українська Греко-Католицька Церква (УГКЦ)¹.² І з цим важко буде не погодитись, взявши до уваги активність цієї церкви в площині екуменізму. Так, її найвідоміший український навчальний заклад УКУ є місцем, де функціонує автономний Інститут екуменічних студій (д.з. 2004 рік).³ Церква також має документ під назвою «Екуменічна концепція Української Греко-Католицької Церкви» (затверджений главою церкви в 2015 році), який відображає офіційну позицію УГКЦ щодо екуменічних відносин з християнами інших церков. Документ є оновленою версією документу «Концепція екуменічної позиції УГКЦ», який був представлений греко-католиками в 2000 році й отримав в той час статус робочого.⁴

Крім того, слід відзначити активність УГКЦ в організації конференцій, присвячених питанням єдності християн. У 2007 році вже згаданий вище Інститут екуменічних студій виступив співорганізатором конференції «Екуменізм, міжрелігійні діалоги та фундаменталізм».⁵ Немаловажним є й те, що церква в 2007 році створила «Комісію УГКЦ для сприяння єдності християн»,⁶ яка в 2018 році була перейменована на «Комісію УГКЦ з міжконфесійних та міжрелігійних відносин».⁷

І останнє, на що хотілось би звернути увагу, – це робота з підготовки матеріалів досліджень у площині екуменізму та їх публікація. Тут можна згадати такі праці як: 1) *Знаки часу: До проблеми порозуміння між Церквами* / упор. З. Антонюк, М. Маринович. – Київ: Сфера 1999. – 504 с.; 2) *Myrosovych Myroslav. An Ecumenical Analyzes. The History and Prospects of Religion in Ukraine.* – Lviv: Ukrainian Catholic University Press, 2004. – 90 p.; 3) *Що єднає? Що роз'єднує? Основи екуменічних*

¹ Надалі по тексту УГКЦ.

² До прикладу див. Олег Кисельов, *Феномен екуменізму в сучасному християнстві* (К.: Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, 2009), 96.

³ З історією інституту можна ознайомитися на його офіційній сторінці <http://www.ecumenicalstudies.org.ua/pro-nas/istoriya-instytutu> (6.01.2021).

⁴ Інформація наведена за рецензованою книгою С. 248. Щодо документу, то його можна знайти на офіційному сайті УГКЦ. *Екуменічна концепція Української Греко-Католицької Церкви* (2015). – http://ugcc.ua/documents/kontseptsiya_ekumenichnoi_pozitsii_ukrainskoi_grekokatolitskoi_tserkvi_75625.html (6.01.2021).

⁵ Кисельов, *Феномен екуменізму в сучасному християнстві*, 96.

⁶ Там же, 96–97.

⁷ Про зміну назви Комісії можна прочитати на офіційному сайті УГКЦ, де був опублікований Декрет церкви щодо цієї події. *Декрет зміни назви Комісії УГКЦ для сприяння єдності християн на Комісія УГКЦ з міжконфесійних та міжрелігійних відносин* (2018). – http://ugcc.ua/documents/dekret_zmini_nazvi_komisii_ugkts_dlya_spriyannya_iednosti_hristiyan_na_komisiiya_ugkts_z_mizhkonfesiynih_ta_mizhreligiynih_vidnosin_82422.html (07.01.2021).

знань / вид. Конфесієзнавчий інститут Євангелічної федерації. – Львів: Видавництво Українського Католицького Університету 2007. – 92 с. (книга є перекладом з німецькомовного видання); 4) *Соціально зорієнтовані документи Української Греко-Католицької Церкви (1989–2008)*. Т. 1. – Львів: Видавництво УКУ, 2008. – 711 с. (книга включає матеріали щодо взаємодії УГКЦ з іншими церквами у цій сфері (співпраця при Всеукраїнській Раді Церков і Релігійних Організацій – ВРЦіРО⁸), а також статтю Вікторії Любащенко «Протестантський погляд: за і проти»). Що ж до більш сучасних досліджень у площині екуменізму, то тут ми маємо працю о. Романа Андрійовського, до розгляду якої ми зараз і переходимо.

О. Роман Андрійовський, автор вказаного дослідження, є священником УГКЦ та співробітником Дрогобицької духовної семінарії. Має докторський ступінь зі Східних церковних наук. З 2020 року займає позицію члена ради постійних експертів Богословського відділу, який функціонує при Патріаршій курії УГКЦ.

Праця о. Романа – це його лекції для курсу з екуменізму, який він викладав в Дрогобицькій духовній семінарії, починаючи з 2010 року. Книга має на меті розкрити в загальних рисах, що собою являє екуменізм. У ній відмічається, що вона має стати корисним джерелом інформації для таких категорій людей: церковних служителів, відповідальних за катехізацію; студентів семінарій та інших навчальних закладів із богословським напрямком, а також для усіх, хто цікавиться явищем екуменізму.

Розкриттю різних аспектів обраної теми присвячено дев'ять розділів. Водночас слід зазначити, що повноцінним розділом книги можна вважати й вступ. Читач не знайде в ньому опису цілей автора та методології, що характерно для більшості подібних видань. Ця часина, імовірно, закладає фундамент для подальшої дискусії, даючи, до прикладу, визначення термінів «екуменізм» та «екуменічний рух», або ж окреслюючи мету екуменічного руху. Щодо останньої відмічається: «Мета сучасного екуменічного руху – відновити спілкування в Таїнствах (*koinonia, communication in sacris*) поділених сьогодні Церков, отого сопричастя, що ним позначені перші століття християнства» (с. 18).

У самих розділах увага безпосередньо приділяється як історії поділу єдиної церкви, так й історії руху за єднання християн; робиться огляд як різних церков, починаючи від Католицької Церкви (КЦ)⁹ та завершуючи протестантськими, так і розповідається про діалог КЦ з останніми, а також про позицію цієї церкви щодо сект, новітніх релігійних рухів й інших релігій; розглядається місце Другого Ватиканського Собору у формуванні екуменічного богослов'я КЦ та обговорюються різні можливі форми відносин з іншими церквами; робиться огляд розвитку екуменізму в Україні за участі УГКЦ та аналізується участь православ'я в екуменічному русі (особлива увага приділяється Російській православної церкві) і його позиція щодо інших християн; здійснюється аналіз сучасних небезпечних тенденцій в екуменічному русі.

⁸ Надалі по тексту ВРЦіРО.

⁹ Надалі по тексту КЦ.

Оскільки праця написана з перспективи КЦ, то не дивно, що велика увага приділяється дослідженню екуменічних поглядів цієї церкви. Можна відмітити важливу дискусію щодо поняття «subsistit in», яке означає «перебування» Христової Церкви в КЦ. До Другого Ватиканського Собору КЦ використовувала набагато сильніший вираз «est», повністю ототожнюючи КЦ з Христовою Церквою. Ця новація відкрила можливість для католиків розглядати допустимість спасіння за межами своєї церкви. Як ми читаємо: «Така незначна, на перший погляд, зміна, насправді відкрила широкі екуменічні перспективи, адже “розширила” межі Церкви» (с. 99). Також важливо, що в праці не замовчується, що, попри таке розширення меж Церкви, поняття «subsistit in» «включає сутнісне навантаження поняття *est*» (с. 105). Таким чином, КЦ продовжує бачити Церкву Христа в межах своєї церкви. І тут зрозумілою є реакція Семюеля М. Каверта, який, даючи відповідь на документи Собору з протестантської перспективи, заявив про католицький екуменізм як про «незмінно зорієнтований на Рим».¹⁰ Однак, незважаючи на таке католицьке розуміння екуменізму, не можна не відзначити як позитивне явище факт, що КЦ все ж таки визнала наявність елементів Церкви Христової в інших церквах, навіть якщо для неї це лише елементи. Але, якщо бути чесним, протестанти також не обов'язково будуть готові визнати за КЦ повноту відображення Христової Церкви, вбачаючи радше цю повноту в своїй церкві.

Стосовно книги варто сказати, що її можна розглядати гарним аналогом англomовного вступу до екуменізму, виданого в 1998 році теж з католицької перспективи авторами Грос Джеффри, Макманус Емон та Ріггс Енн (Gros Jeffrey, McManus Eemon and Riggs Ann. *Introduction to Ecumenism*). Водночас праця о. Романа Андрійовського цікавіша тим, що вона є новішим виданням, а тому місцями має більш актуальну інформацію стосовно екуменічних відносин, які протягом цього часу не стояли на місці, а продовжували розвиватися. Так, якщо в англomовному виданні, автори, говорячи про міжнародний діалог КЦ із баптистами, згадують діалог 1984–1988 років,¹¹ то в праці о. Романа (розділ про відносини з церквами, серед яких згадані й баптисти) ми вже маємо згадку про другу серію діалогу між цими церквами, яка відбувалася у 2006–2010 роках. Також заслуговує на увагу той факт, що в українському виданні приділяється увага вітчизняному контексту, натомість англomовне видання такого дослідження не має.

Читач, який належить до протестантизму та вважає, що католицизм вороже налаштований до протестантів, може бути приємно здивований позитивному тону в дискусії про протестантські церкви. Тут можна згадати такий вислів автора: «Ототожнення протестантських церковних спільнот і сект вважається невиправданим...» (с. 35). Також варто відзначити, що автор книги, будучи католиком,

¹⁰ Samuel McCrea Cavert, 'A Response', in *The Documents of Vatican II* (1967), 369. З більш новіших джерел з акцентом на важливості зв'язку з КЦ можна згадати *Катехизм*, де ми читає такі слова: «Окремі Церкви є вповні католицькими завдяки сопричастю з однією з них – Римською Церквою, «яка голоує в любові». «Бо з цією Церквою, з огляду на її виняткову першість, повинна узгоджуватись кожна Церква, тобто вірні звідусіль». *Катехизм Католицької Церкви* (Жовква: «Місіонер», 2002), 211.

¹¹ Jeffrey Gros, Eemon McManus and Ann Riggs, *Introduction to Ecumenism* (New York/Mahwah: Paulist Press, 1998), 224.

наскільки це можливо з його сторони, намагається критично та неупереджено оцінювати історичні події, які були пов'язані з історією Реформації. Унаслідок цього він доволі недвозначно вказує на помилки зі сторони своєї церкви. Так, говорячи про протести з боку лідерів Реформації, він відмічає, що вони «були викликані корупцією і зловживаннями Римської курії, моральним розкладанням латинської ієрархії...» (с. 34). Для вітчизняних протестантів буде цікаво побачити згадки про їхні церкви в обговоренні послання Йосифа Сліпого «Про поєднання в Христі», який був головою УГКЦ в ХХ ст. Ця церква є однією з найбільших в Україні, що підвищує вірогідність контактів між членами цієї церкви та протестантами, а тому для останніх буде корисно знати погляди цієї церкви щодо інших християн.

Звісно, коли заходить розмова про протестантизм в Україні, то хотілося б побачити більш глибоке дослідження в цій площині. Це добре, що згадуються платформи, де відбувається співпраця між церквами, наприклад, ВРЦіРО або ж Нарада предстоятелів християнських Церков України, але було б добре побачити аналіз поглядів протестантів щодо екуменічних відносин з іншими християнами. Зрозуміло, що, можливо, існує не так багато джерел, де можна про це дізнатися, особливо порівнюючи з тим же православ'ям, яке аналізується в восьмому розділі, але все ж таки вони є. Погляди протестантів аналізуються, до прикладу, в праці Олега Кисельова «Феномен екуменізму в сучасному християнстві», яка також є вступом до екуменізму, хоча більше з релігієзнавчої перспективи.¹² У цьому плані названа праця є навіть більш корисною, ніж книга о. Романа Андрійовського. Не можна не відмітити вже вищезгадану англomовну книгу Мирослава Мариновича, у якій автор згадує про баптистів України та їхню позицію триматися осторонь від екуменічних подій, організованих іншими деномінаціями.¹³ Не менш гарним джерелом для аналізу відносин між церквами є книга Л. А. Гопанюка, М. О. Пирожко та В. Г. Чайка «Євангельський рух на Волині в документах і долях людей», у якій є підрозділ про протистояння між християнами. І хоча назва говорить про напругу у відносинах, відповідно до дослідження не завжди контакти між віруючими різних церков завершувалися негативним досвідом. Як ми читаємо: «Було немало прикладів і толерантного ставлення віруючих різних конфесій і взаєморозуміння».¹⁴

На окрему увагу заслуговує останній розділ – «Деякі негативні риси сучасного екуменічного руху» – який є такою собі кульмінацією, де автор книги ділиться своїм баченням єдності між християнами. Так, він чітко окреслює позицію, що екуменічний рух має залишатися пошуком єдності лише між християнами. Залучаючи до пошуку такої єдності інші релігії, християни можуть впасти в синкретизм, втрачаючи у такій ситуації акцент на виконанні Великого доручення. Звісно, важливо не забувати про діалог з представниками інших вірувань, але такий діалог повинен організовуватися з метою «досягнення мирного співіснування і для спільної співпраці в царині прав людини, справедливості» тощо (с. 293–294).

¹² Див. 3-й розділ у Кисельов *Феномен екуменізму в сучасному християнстві*, 93.

¹³ Myroslav Marynovych, *An Ecumenical Analyzes. The History and Prospects of Religion in Ukraine* (Lviv: Ukrainian Catholic University Press, 2004), 43.

¹⁴ Л. А. Гопанюк, М. О. Пирожко та В. Г. Чайка, *Євангельський рух на Волині в документах і долях людей* (Луцьк: ХМ «Українська місія благовістя», 2009), 145-146.

Водночас, читаючи цей розділ, протестант не зможе не відреагувати на роздуми щодо «небезпеки», яку автор вбачає в «теорії гілок», серед прихильників якої є протестанти. Відповідно до цієї теорії всі церкви є рівними між собою в Христовій Церкві. Звісно, потрібно з розумінням ставитися до такої реакції католиків, які мають глибоке переконання в правильності, скажімо, своєї церковної моделі. Але ж подібне можна сказати й про протестантів.¹⁵ Для останніх католицька модель церкви також може виглядати загрозовою, враховуючи аспект сильної централізації церкви з акцентом на підпорядкуванні авторитету папи. Ті ж батисти великий наголос роблять все ж таки на автономності кожної церкви.¹⁶ І тут питання не в тому, як хтось може думати про погане розуміння католицької церковної моделі з боку протестантів,¹⁷ а в неоднозначності багатьох тверджень католиків. Яскравим прикладом є праця католика Метью Леверінга, де він намагається продемонструвати безпідставність тверджень про відсутність біблійного фундаменту у католицькому вченні, та відповідь, яку від протестантів дає в цій книзі Кевін Ванхузер. В одному з тверджень Леверінг говорить, що, незважаючи на існування в історії католицизму не найкращих пап, цей факт не є свідченням того, що вони завдали шкоди Євангелію Христа. У такий спосіб зберігається непорушність вчення про безпомилковість. Але, як підмічає Ванхузер на прикладі Гал. 2:14, зовсім інше впливає з епізоду з апостолом Павлом, який зробив докір Петру разом з іншими, говорячи «що не йдуть вони рівно за євангельською правдою».¹⁸ Виходить, що неправильні дії того ж Петра все ж таки шкодили істині.

Продовжуючи обговорення книги, відмітимо, що вона є легкою в читанні за рахунок чіткості у формулюванні автором своїх думок. Проведене дослідження базується як на першоджерелах, так і на додатковій літературі з обраної тематики. Щодо слабких місць, то до них можна віднести візуальне наповнення книги.

¹⁵ Увага приділяється баптистському розумінню.

¹⁶ Див. збірник праць, присвячений дискусії навколо незалежності помісних церков: *Автономия поместной церкви: Материалы симпозиума* под ред. С. В. Санникова (Одесса: Е-ААА, 2009). До прикладу наведемо твердження одного з авторів збірника щодо баптистського розуміння: «Загальновідомо, що одним із фундаментальних принципів практичного життя баптистських церков та їхньої еклесіології є принцип незалежності, або автономності, кожної окремої баптистської громади або помісної церкви». Ю. Є. Решетніков «Загальні проблемні питання євангельсько-баптистської еклесіології: єдність союзу чи незалежність громади,» 317.

¹⁷ Прикладом є стаття Михайла Шелудько, «Роздуми про можливість уній з протестантами,» *Метрон* №15 (2018): 209–221. У автора прослідковується доволі спрощене розуміння протестантизму. Присутнє бачення, що причиною, чому протестанти стороняться КЦ, є їхнє погане розуміння католицького вчення. Тому потрібно активізувати роз'яснювальну роботу, і тоді можна очікувати на приєднання протестантів до КЦ. Наведемо один із роздумів автора: «Інтуїція мені підказує, що пояснення протестантам тих самих маріологічних догматів буде набагато менш складною справою, ніж пояснення православним *fillioque*: у протестантів богослов'я не настільки перенавантажене і витончене, їм головне допомогти вловити суть. Зіставляти з власними богословськими напрацюваннями протестанти будуть недовго, хоча б навіть тому, що свої напрацювання вони не вважають абсолютною істиною» (с. 214). Або ж на рахунок папи: «Можливо, це здаватиметься дивним, особливо на тлі важкої полеміки з православними, але примат Римського архієрея для євангелічних протестантів не становить надто великої проблеми» (с. 216).

¹⁸ Matthew Levering and Kevin J. Vanhoozer, *Was the Reformation a Mistake? Why Catholic Doctrine is not Unbiblical* (Grand Rapids: Zondervan, 2017), 226.

Так, до прикладу, малюнок на с. 22 (зображення Кола авви Доротея) дається без пояснення, що створює труднощі у розумінні значення, яке він несе, і як це пов'язується з думками в тексті. Крім того, дуже важко прослідкувати логіку в деяких посиланнях (приклад на с. 43–44), де в одному випадку подано інформацію та зазначається джерело (посилання 41), а в іншому ж інформація надається просто як відомий факт (посилання 42). Водночас посилання можна назвати рівнозначними: в одному випадку описується Вірменська Католицька Церква, а в іншому – Коптська Католицька Церква.

Загалом праця о. Романа є гарним дослідженням з різних екуменічних питань, яка точно буде корисною для тих категорій людей, на яких вона зорієнтована. Щоправда, можливо, для більш повного розуміння, скажімо, позиції протестантів в Україні стосовно екуменізму буде непогано звернути увагу, наприклад, на працю Олега Кисельова «Феномен екуменізму в сучасному християнстві».

*Роман Швець
Українська євангельська теологічна семінарія
Київ, Україна*

*Надійшла до редакції / Received 16.01.2021
Прийнята до публікації / Accepted 20.04.2021*